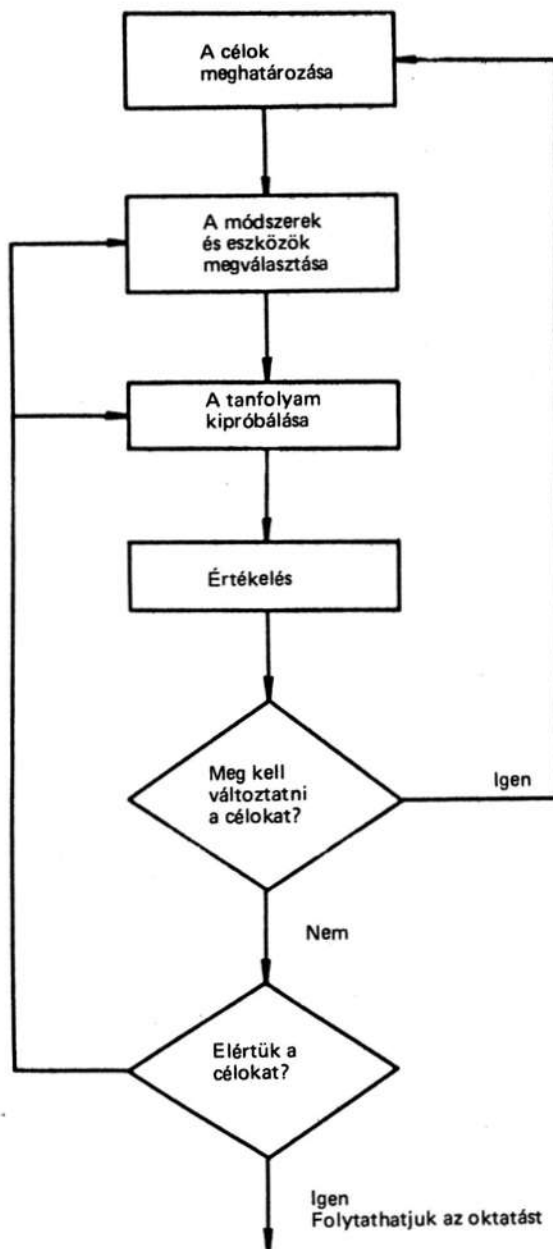

OKTATÁS

Könyvtárhasználati oktatási program tervezése az egyetemeken

Könyvtárhasználók számára készülő oktatási program tervezése során mindenképp rögzíteni kell azokat a fő célokat, amelyeket a programmal el akarunk érni, továbbá az egyes oktatási szakaszok tartalmát és időzítését, az oktatási módszereket és eszközöket. E tervezés eredményét azután a gyakorlatban kell kipróbálni, hogy a program hatékonysága értékelhető legyen. A program kialakításának folyamatát mutatja az 1. ábra.

1. ábra Oktatási tanfolyam kialakítása

Az oktatási programok tervezése a célok megfogalmazásával kezdődik. A célok kitűzésekor az oktatásban részesülők elképzeléseit is figyelembe kell venni.

Nyilvánvaló, hogy az oktatás céljai csak télan fogalmazhatók meg. A céloknak meg kell felelniök az egyetemi könyvtár általános céljainak, de nem mondhatnak ellent a felsőoktatás általánosabb céljainak.

A könyvtárban tárolt információk használatának ösztönzését segíti, ha megtanítjuk a használót arra, hogy miként nyerhet információkat a dokumentumokból. Így a felhasználók képzési programjának egyik általános célja – könyvtártípustól függetlenül – a figyelem felkeltése a hozzáférhető dokumentumokra. Olyan szakterületek könyvtáraiban, ahol a szakirodalom növekedési üteme különösen gyors, a felhasználó megfelelő instrualása rendkívül fontos.

A könyvtárhasználat szorosan kapcsolódik mindenfajta tudományos munkához. Ez a tény olyan nézethez vezethetne, hogy a könyvtárhasználat oktatását a szaktárgyak oktatása során kell megoldani. Erre azonban addig nem kerülhet sor, amíg az egyetemek nem ismerik fel ennek az igénynek a jogosságát és a felismerést nem érvényesítik a tanrendek kialakításában.

Az egyetemen folyó könyvtárhasználati oktatásban három csoport érdekelt: az oktatók, a hallgatók és a könyvtárosok. Az oktatás céljaival kapcsolatos elképzeléseik jelentősen különböznek.

Néha még egy csoporton belül is vannak eltérő vélemények. A könyvtár vezetőinek fő törekvése a meglévő könyvtári állomány hatékonyabb használata, ezzel szemben a könyvtár más dolgozói inkább a könyvtárhasználati hibák csökkentését és ezzel a szükséges dokumentumok szolgáltatásának gyorsítását várják az oktatástól. A hallgatók számára a könyvtár általában olyan intézmény, amelyik dolgozatokhoz és vizsgákhoz nyújt segítséget, míg az oktatók és könyvtárosok többsége szerint a könyvtár információs központ, az előadások segítője.

Az oktatási célok egyik vizsgálatának eredményeit az 1. táblázat foglalja össze.

A célokra vonatkozó eltérések adhatnak magyarázatot számos könyvtárhasználati oktatási forma kudarcára. Sok oktatási program feltételezett igényeken, végső soron találgatáson alapul.

A csupán feltételezett igényeken alapuló, rövidtávú programok végül is meghatározott eszközök használatát oktatják, figyelmen kívül hagyva a használók fő céljait (pl.: az információ hogyan található meg a lehető leggyorsabban). A könyvtárban tárolt dokumentumok használata az ismeretszerzés fontos formája. Nem kevésbé fontos azonban tudni azt, hogy mikor használjuk a könyvtárat. A szóbeli kommunikáció, közvetlen visszacsatolással például sokkal gyorsabb lehet, mint a nyom-

A könyvtárhasználati oktatás célja különféle felhasználói csoportok általánosított véleménye szerint

Csoport	Elmélet	Gyakorlat
Alsó évfolyamok	Az első két évben nincs sok értelme a könyvtárhasználatnak. A könyvtár hasznos forrás szemináriumokhoz, dolgozatokhoz.	Csekély könyvtárhasználat és kölcsönzés. Az információkeresés eszközeit nem ismerik. A könyvtárhasználat oktatási feladatokhoz kapcsolódik.
Felső évfolyamok	Gyakorlati információkeresési problémák. Érdeklődés irodalomkutatási módszerek iránt.	Kiterjedtebb könyvtárhasználat, az információkeresési eszközök jobb ismerete.
Oktatók	Kívánatos, hogy a hallgatók információforrásként használják a könyvtárat. Támogatják a könyvtárhasználatot (de nem a saját időkeretük terhére).	Tananyagával kapcsolatban kevés tanár támogatja aktívan a könyvtárhasználatot. Az időhiány a kiegészítő dokumentumok használatára ellen hat.
Könyvtárosok	A könyvtár információforrásai igen hasznosak lehetnek a hallgatók számára. Meg kellene tanulniok, hogyan használják a könyvtárban lévő információ eszközöket	Hiányzik a kapcsolat az oktatókkal. Nem tudják, nem ismerik a tervezett tanrendeket s így nem tudják, hogy a hallgatóknak milyen információkra lesz szükségük.
Egyetemi igazgatási személyzet	A könyvtári forrásokat maximálisan kellene kihasználni.	A könyvtárhasználat oktatására nincs anyagi fedezet.
Iparvállalati mérnökök, műszaki könyvtárosok	A könyvtár – és használatának oktatása – feladatokhoz kapcsolódik.	(A könyvtárat feladataikkal kapcsolatban veszik igénybe.)

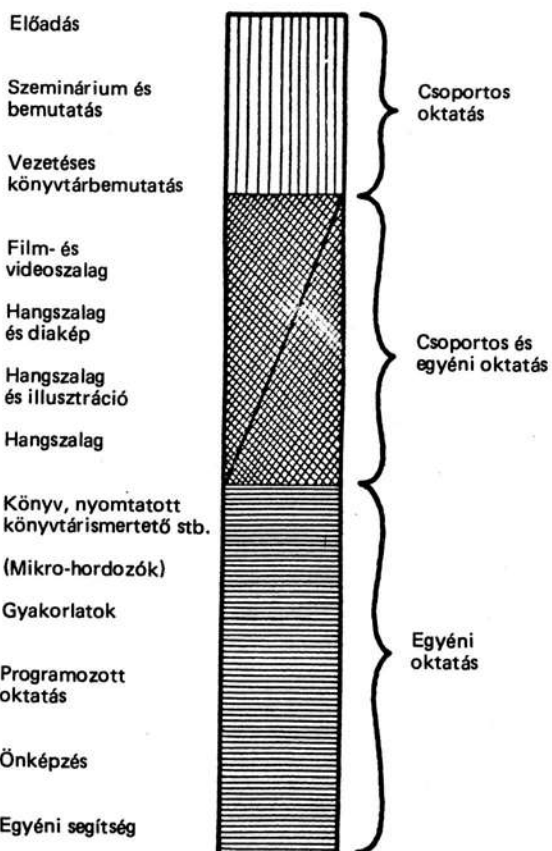
tattott információközlés, ezért számos tudós és műszaki szakember előnyben részesíti.

A jelenlegi könyvtárhasználati oktatási formák egy része hibásan ismeri fel a használói igényeket és nem veszi figyelembe az információkeresés időtényezőjét. Ennek viszont oka lehet az is, hogy *könyvtárosaink többségének csekélyek a természettudományi ismeretei és tapasztalatai*. A szakmai vakság odáig terjedhet, hogy a könyvtáros el sem tud képzelni más információszerzési módot, mint bibliográfiák, referátumok, indexek használatát.

Igen fontos, hogy a hallgatót akkor oktassuk, amikor motivációt érez arra, hogy a tananyagról tudomást szerezzen. Az oktatás formái között megkülönböztethetjük az *orientációt és az instrukciót*.

Az *orientáció* révén a hallgató tudomást szerez a könyvtárról és szolgáltatásairól, *megismerkedik a könyvtár használatával* (nyitvatartás, belső rend, kölcsönzési szabályok stb.). Orientációra elsősorban az új használóknak van szükségük.

Az *instrukció* viszont megtanítja a könyvtárban hozzáférhető források és anyagok használata révén a *szükséges információk megkeresésének módját*. Gyakran két szinten: bevezető jelleggel az alsó évfolyamok és haladotabb szinten a felső évfolyamok számára.

2. ábra Oktatási módszerek csoportos és egyéni oktatáshoz

2. táblázat

Oktatási módszerek szerepe a tanulásban, az értékelésben,
a hallgatók és oktatók kölcsönhatásában

Oktatási módszerek	Tanulást befolyásoló tényezők				Értékelés			Kölcsönhatás	
	M	A	É	Vi	Au	V	Sz	O—H	H—H
Előadás	±	±	±	—	+	+	—	+	—
Szeminárium és bemutatás	±	±	±	+	+	+	+	+	±
Vezetékes könyvtár-bemutatás	±	—	±	—	+	+	—	+	—
Film- és videoszalag, hangszalag és diasorozat csoportos oktatásban	±	—	±	—	+	+	—	—	—
Hangszalag és diasorozat egyéni oktatásra	+	+	±	—	+	+	+	—	—
Könyvek és nyomtatott eszközök	+	+	±	—	—	+	+	—	—
Gyakorlatok	+	+	±	+	+	+	+	+	+
Programozott oktatás	+	+	±	+	+	+	+	—	—
Önképzés	+	+	—	+	—	+	+	—	—
Egyéni segítség	+	±	—	+	+	+	±	+	—

A táblázatban a következő jeleket alkalmaztuk:

- + — van szerepe
- — nincs szerepe
- M — Motiváció
- A — Aktivitás
- É — Értés (meglévő ismeretekhez kapcsolás)
- Vi — Visszacsatolás

- Au — Hallás
- V — Látás
- Sz — A tanuló szabályozhatja az információáramlást
- O—H — oktató és hallgató között
- H—H — hallgató és hallgató között

Az oktatási módszerek három csoportba oszthatók: a csoportos tanulásra alkalmas, az egyéni tanulást segítők és mindkét esetben használható módszerek (2. ábra). A módszerek és eszközök megválasztása függ az oktatási helyzettől, a tananyagtól, a hallgatóktól és az oktatóktól.

Egy amerikai vizsgálat szerint a tanulók 10%-ot jegyeznek meg abból, amit olvasnak, 20%-át jegyzik meg annak, amit hallanak, 30%-át annak, amit látnak, 50%-át annak, amit látnak és hallanak, 70%-át annak, amiről beszélnek és 90%-át annak, amiről beszélnek és amit végeznek is. Ez a megállapítás természetesen nem egyformán érvényes mindenkire, de kétségtelen, hogy az érzékeléssel kombinált tanulási módszerek általában hatékonyabbak, mint a csupán egyetlen kommunikációs csatornát alkalmazók.

A hagyományos könyvtári oktatási módszerek közül nagyobb csoportokban jól alkalmazhatók az előadások, kisebb csoportokban a vezetés a könyvtárban, egyéni foglalkozásban pedig a referenz-könyvtáros segítsége. Újabban jelentősen megnőtt az audio-vizuális eszközök (filmek, video-szalagok, diasorozatok), kisebb mértékben a számítógépes oktatás használata.

A 2. táblázat értékeli a különféle oktatási módszereket és eszközöket az oktatási folyamatot befolyásoló tényezők, az alkalmazott érzékelés, továbbá a hallgatók közötti és a hallgatók-oktatók közötti kölcsönhatások szempontjából.

/Fjällbrant, N.: Planning a programme of library user education = Journal of Librarianship, 9. köt. 3. sz. 1977. p. 199–211./

(Sárdy Péter)

